

Vastaus valtuustoaloitteeseen: Mielenterveysvaikutusten arviointi (MIVA) käyttöön Pirkanmaan hyvinvointialueen päätöksenteossa

Valtuustoaloitteen sisältö

Valtuutettu Julia Sangervo ja muut allekirjoittaneet ovat jättäneet aluevaltuustossa 9.6.2025 valtuustoaloitteen ”Mielenterveysvaikutusten arviointi (MIVA) käyttöön Pirkanmaan hyvinvointialueen päätöksenteossa”. Valtuustoaloitteen allekirjoittaneet valtuutetut esittävät, että Pirkanmaan hyvinvointialue ottaa käyttöön mielenterveysvaikutusten arvioinnin (MIVA) osaksi vaikutusten arviointia. Toisena asiana esitetään, että hyvinvointialueen hallintoon nimetään MIVA-arviointien koordinoinnista vastaava henkilö ja kolmantena, että tarvittaessa perustetaan poikkihallinnollinen työryhmä. Neljänneksi esitetään, että MIVA-menetelmän osallistavaa prosessia hyödynnetään myös asukkaiden, järjestöjen ja muiden sidosryhmien osallisuuden vahvistamiseksi.

Vastaus valtuustoaloitteeseen

Päätösvaikutusten arviointi on hyvinvointialueilla lakisääteistä

Päätösvaikutusten arviointi on hyvinvointialueilla lakisääteinen velvoite, joka perustuu useisiin lakeihin ja säädöksiin. Keskeisin lainsäädännöllinen perusta on

1. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)
 - 7 § (hyvinvointialueet) velvoittavat ottamaan päätöksenteossa huomioon päätösten arvioidut vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen väestöryhmittäin.
 - Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi mielenterveysvaikutusten arviointi (MIVA) kuuluu osaksi tätä velvoitetta.
2. Laki hyvinvointialueesta (611/2021)
 - Lain tarkoituksena on luoda edellytykset hyvinvointialueen toiminnalle, joka tukee asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä.
 - Hyvinvointialueen on toiminnassaan edistettävä hyvinvointia ja otettava huomioon vaikutukset eri väestöryhmiin.
3. Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö ja yhteistyövelvoitteet
 - Hyvinvointialueilla ja kunnilla on yhteistyövelvoite hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä.
 - Tämä velvoite ulottuu myös päätösten vaikutusten arviointiin, ja se koskee julkisia toimijoita, yrityksiä ja järjestöjä.

Vaikutusten ennakkoarvioinnissa (EVA) tarkastellaan muun muassa sosiaali- ja terveysvaikutuksia, mielenterveysvaikutuksia (MIVA), lapsivaikutuksia (LAVA), sukupuolivaikutuksia (SUVA) sekä yhdenvertaisuusvaikutuksia. Arviointi auttaa tunnistamaan päätösten kasautuvat ja risteävät vaikutukset, mikä on tärkeää erityisesti haavoittuvien ryhmien näkökulmasta. Arviointi edistää osaltaan laadukasta ja vastuullista päätöksentekoa, sillä arviointi tuo esiin päätösten vaikutukset ennen niiden toteuttamista. Arviointi tukee yhdenvertaisuutta ja osallisuutta, sillä arviointi varmistaa eri ryhmien tarpeiden huomioimisen. Lisäksi arvioinnilla on kustannusvaikuttavuutta – ennakoimalla voidaan ehkäistä ongelmia ja säästää resursseja sekä kohdentaa resursseja tarkoituksenmukaisella tavalla.

Päätösvaikutusten arviointi (EVA) Pirkanmaan hyvinvointialueella

Päätösvaikutusten ennakkoarvioinnin (EVA) toimenpidekokonaisuuden valmistelu käynnistettiin Pirkanmaan hyvinvointialueella kevään 2023 aikana osana strategian toimeenpano-ohjelman toteuttamista sekä Uudistuvan hallinnon ja päätöksenteon ohjelmaa. Pirkan päätösvaikutusten arviointimalli valmistui keväällä 2024, jota edelsi pilotointivaihe kahdella tehtäväalueella syksyn 2023 ja kevään 2024 välillä. Arviointimallia pilotoitiin sosiaali- ja terveystalvelujen tehtäväalueella ja pelastustalveluiden tehtäväalueella, ja pilotista saadut kokemukset mahdollistivat mallin laajentamisen koko hyvinvointialueorganisaation käyttöön vuosina 2024–

2025. Arviointimallin tueksi lanseerattiin sähköinen työkalu yhteistyössä Finnish Consulting Group Oy:n (FCG) kanssa.

Päätösvaikutusten arvioinnissa on tärkeää tunnistaa erilaiset vaikutustyyppit. Pirhassa päätöksen vaikutuksia arvioidaan ihmisiin / asukkaisiin / palvelunkäyttäjiin, hyvinvointialueorganisaatioon ja sen henkilöstöön, ympäristöön sekä talouteen ja elinvoimaan liittyen. Ihmisiin / asukkaisiin / palveluntuottajiin kohdistuvassa päätösvaikutusten arvioinnissa arvioidaan päätösvaikutuksia hyvinvointiin, terveyteen (ml. mielenterveys) sekä terveyseroihin. Hyvinvointialueorganisaatioon ja sen henkilöstöön liittyvässä päätösvaikutusten arvioinnissa näkökulmina ovat muun muassa henkilöstön työkyky (ml. mielenterveys), hyvinvointi ja turvallisuus. Tähän mennessä esimerkiksi liikkuvissa palveluissa sekä vammaispalvelujen palveluverkkosuunnitelmassa on arvioitu päätösvaihtoehtojen vaikutuksia ihmisiin, terveyteen ja hyvinvointiin.

Mielenterveysvaikutusten arviointi (MIVA) Pirkanmaan hyvinvointialueella

Mielenterveysvaikutusten arviointi (MIVA) on Pirkanmaan hyvinvointialueella osa päätösvaikutusten arviointia. Sen tarkoituksena on tunnistaa ja ennakoida päätösten vaikutuksia mielenterveyteen sekä yksilö- että yhteisötasolla. Arviointia toteutetaan kahdella keskeisellä tasolla: ihmisiin / asukkaisiin / palvelunkäyttäjiin kohdistuvien vaikutusten osana, jolloin mielenterveys nähdään yhtenä hyvinvoinnin ulottuvuutena, sekä hyvinvointialueorganisaation ja sen henkilöstön näkökulmasta, jolloin arvioidaan vaikutuksia työkykyyn, työhyvinvointiin ja työturvallisuuteen.

MIVA:n integrointi päätöksenteon prosesseihin tukee kokonaisvaltaista hyvinvointiajattelua ja edistää mielenterveyden huomioimista osana strategista suunnittelua. Arviointi otetaan erityisesti huomioon päätösvalmistelussa, joka vaikuttaa kansalaisten yhdenvertaiseen palveluiden saatavuuteen eri ikäryhmissä ja eri elämäntilanteissa. Painopiste on erityisesti perustarpeisiin liittyvissä palveluissa, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon ratkaisuihin, sekä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien, kuten lasten, nuorten, ikääntyneiden ja mielenterveys- tai päihdeongelmista kärsivien henkilöiden kohdalla.

Mielenterveysvaikutusten arviointia voidaan hyödyntää Pirhassa esimerkiksi:

- Palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä, jolloin voidaan varmistaa, että palvelut tukevat mielenterveyttä ja ehkäisevät mielenterveyden ongelmia.

- Talouden tasapainottamistoimissa, joissa arvioidaan säästötoimien mahdollisia kielteisiä vaikutuksia mielenterveyteen ja etsitään vaihtoehtoisia ratkaisuja.
- Terveys- ja sosiaalipalveluiden muutoksissa, joissa pyritään varmistamaan, että muutokset eivät heikennä mielenterveyden edellytyksiä tai palveluiden saavutettavuutta.

MIVA:n avulla voidaan lisätä päättäjien, asiantuntijoiden ja kansalaisten ymmärrystä mielenterveyteen vaikuttavista tekijöistä sekä vahvistaa mielenterveyttä edistävää päätöksentekoa. Arviointi tukee myös lakisääteistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, ja sen avulla voidaan kehittää ennaltaehkäisevää työtä, ehkäistä mielenterveysongelmien kasautumista sekä vahvistaa yhteiskunnan kykyä selviytyä ja sopeutua muutoksiin ja kriiseihin.

Hyvinvointialueella MIVA voi toimia myös työkaluna henkilöstöjohtamisessa ja organisaation kehittämisessä. Sen avulla voidaan tunnistaa työympäristön ja johtamiskäytäntöjen vaikutuksia henkilöstön mielenterveyteen, ja kehittää toimenpiteitä, jotka tukevat työssä jaksamista, vähentävät kuormitusta ja edistävät psykologista turvallisuutta.

Pirkanmaan alueellisessa hyvinvointisuunnitelmassa mielenterveys on keskeisesti huomioitu painopisteessä 3: Mielen hyvinvoinnin edistäminen ja tukeminen. Painopisteeseen sisältyy kolme tavoitetta, joiden alle on määritelty konkreettisia toimenpiteitä:

- 3.1 Vahvistamme mielen hyvinvointia tukevien toimintamallien käyttöä sekä osaamista kaikessa toiminnassa.
- 3.2 Kehitämme matalan kynnyksen palveluita ja parannamme niiden saavutettavuutta.
- 3.3 Tuemme pirkanmaalaisia tekemään arjessa päihteettömyyttä tukevia valintoja.

Hyvinvointisuunnitelmia päivitetään siten, että nykyinen suunnitelma vuosille 2023–2026 laajennetaan kattamaan koko alkaneen valtuustokauden, eli vuoden 2029 loppuun saakka. Päivityksessä otetaan huomioon muun muassa Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston ohjauskirje (4.4.2025), jossa yhtenä keskeisenä teemana on mielenterveys ja masennus. Ohjauskirjeessä todetaan:

"Hyvinvointialueiden on tuettava kuntia, jotta kunnat voivat vahvistaa mielenterveyttä suojaavia tekijöitä palveluissaan ja ehkäistä mielenterveyden häiriöiden syntyä. Aluehallintovirastot katsovat, että masennuksen yleisyyden seuranta ja raportointi on olennainen osa kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä."

Valtuustoaloitteen myötä tehdyt toimenpiteet

Mielenterveysvaikutusten arviointi on osa Pirkanmaan hyvinvointialueen päätösvaikutusten arviointia. Hyvinvointialue hyödyntää laajasti olemassa olevaa asiantuntemusta ja rakenteita vaikutusten arviointien toteuttamisessa, minkä vuoksi erillisen poikkihallinnollisen työryhmän perustamista ei pidetä tarkoituksenmukaisena yksistään mielenterveysvaikutusten arviointia varten. Aukkaiden, järjestöjen ja muiden sidosryhmien osallisuutta voidaan vahvistaa esimerkiksi asukaskyselyin, asukaspoolien ja -paneelien avulla, kuntien ja kolmannen sektorin kanssa tehtävän yhteistyön (mukaan lukien järjestöyhteistyöryhmä) sekä vaikuttamistoimielinten kautta.

Hyvinvointialueella toimii päätösvaikutusten arvioinnin kehittämisen tiimi, joka seuraa evauserkoonaisuutta ja reagoi tarvittaessa päätösvaikutusten arviointien kehittämistarpeisiin. Hallintopalveluissa ei ole nimetty erillisiä vastuuhenkilöitä päätöksenteon ennakkoarvioinnin eri ulottuvuuksille, eikä yksittäiselle arviointiulottuvuudelle ole tarkoituksenmukaista nimetä omaa vastuuhenkilöä vaikutustyyppien yhdenvertaisen käsittelyn varmistamiseksi.

Pirhan intranetissä on oma sivu päätösvaikutusten arvioinnille. Sivustoa on päivitetty valtuustoaloitteen myötä siten, että mielenterveysvaikutusten arviointi (MIVA) näkyy nyt selkeämmin osana päätösvaikutusten arvioinnin prosessikuvausta ja ohjeistusta. Intranettiin on lisätty myös taustamateriaalia ja julkaisuja, jotka tukevat mielenterveysvaikutusten arvioinnin konkreettista tekemistä. Näihin kuuluu muun muassa THL:n, MIELI ry:n ja muiden toimijoiden yhteistyössä julkaisema käytännön opas sekä toimintamalli hyvinvointialueiden käyttöön. Pirhan käyttämä mielenterveysvaikutusten arviointimalli perustuu edellä mainittuun malliin, joka syntyi vuonna 2023 valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan hankkeessa. Malli etenee viidessä vaiheessa: arvioinnin käynnistäminen, osallistaminen, vaikutusten tunnistaminen, vaikutusten arviointi sekä suositusten laatiminen ja seuranta.

Lopuksi

Päätösvaikutusten arviointi (EVA) perustuu kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin näkökulmaan, jossa mielenterveys muodostaa yhden keskeisen osa-alueen. Arviointia ei rajata yksinomaan mielenterveysvaikutuksiin vaan se sisällytetään osaksi laajempaa hyvinvointivaikutusten kokonaisuutta. Tämä lähestymistapa mahdollistaa tasapainoisen ja johdonmukaisen arvioinnin, jossa huomioidaan sekä yksilön että yhteisön hyvinvointiin vaikuttavat tekijät.

Mielenterveysvaikutusten arviointi (MIVA) tukee hyvinvointialueen lakisääteistä tehtävää edistää terveyttä ja hyvinvointia, ja se toimii työkaluna ennaltaehkäisevässä työssä sekä palveluiden kehittämisessä.

Valmistelijat

hallintopäällikkö Heidi Pyykkönen
vastaava hallintopäällikkö Paula Paavilainen
hallintopäällikkö Pirkko Lindström
hallintopäällikkö Anton Kuivasto
kehittämispäällikkö Mari Lahtinen